

De trans-Atlantische relatie, Belgische welvaart en Europese cohesie: een synthese

Hoorzitting Kamercommissie Buitenlandse Betrekkingen, 25 september 2018
Prof Dr Alexander Mattelaer, Egmont Instituut & VUB Instituut voor Europese Studies

Weinig internationale relaties zijn zo belangrijk voor België als de trans-Atlantische. Deze behelst immers vitale economische, militaire en geopolitieke belangen. Zowel in de VS als in de structuur van het internationale systeem zijn evenwel grote veranderingen op til. Ik ben de leden van deze Kamercommissie daarom erkentelijk voor de mogelijkheid om (1) een sobere analyse te schetsen van wat er vandaag in de Amerikaanse politiek en diplomatie gaande is, (2) stil te staan bij de vraag waarom dit voor België van belang is, en (3) enkele ideeën aan te reiken hoe we op deze evoluties een antwoord kunnen bieden in ons eigen buitenlands- en veiligheidsbeleid. Mijn centrale stelling is dat de trans-Atlantische band van levensgroot belang blijft, maar dat de tijd wel dringt om onze eigen posities te herijken – niet alleen binnen de EU en de Navo, maar ook op het nationale niveau – in functie van de toename van internationale spanning.

Wat is er aan de hand in de VS? Een binnenlandse revolutie met buitenlandse repercussies

Tijdens het verkiezingsjaar 2016 voltrok zich een politieke aardverschuiving in de VS. Donald Trump versloeg eerst de ‘establishment’ kandidaten binnen de republikeinse partij, en vervolgens zijn democratische tegenstandster. De maatschappelijke polarisatie binnen de VS rond economische en culturele thema’s vormde een ideale voedingsbodem voor wat Walter Russell Mead de “*Jacksonian revolt*” heeft genoemd.¹ Een verpauperde middenklasse in de continentale onderbuik van de VS is in opstand gekomen tegen de globalisering van de wereldeconomie, de culturele dominantie van kosmopolitisme, en het aanslepende politiek-militaire engagement van de VS in de wijdere wereld. Los van de binnenlandse uitdagingen die hiermee gepaard gaan, heeft deze omwenteling een trendbreuk tot gevolg gehad in het buitenlands beleid van de VS. Zowel ten aanzien van China en Rusland als tegenover bondgenoten wordt een andere toon aangeslagen: meer transactioneel, vaak protectionistisch, en met minder achting voor de rol van multilaterale instellingen.

De expansie van de politieke, economische en militaire macht van China vormt voor de VS zonder meer de centrale uitdaging voor de 21^e eeuw. Graham Allison stelde de vraag reeds op scherp: kan conflict vermeden worden wanneer een opkomende grootmacht de gevestigde grootmacht inhaalt, en het bestaande internationale systeem op losse schroeven komt te staan?² Zowel op het economische als op het militaire vlak valt er een verharding van de Amerikaanse posities waar te nemen. Deze worden relatief breed onderschreven door republikeinen en democraten in het Capitool. Vanuit het Amerikaanse oogpunt is deze houding immers strategisch defensief te noemen: er wordt een rem gezet op het afvloeien van economische welvaart en geopolitieke diepte naar China toe. Deze ontluikende competitie woedt reeds hevig in het domein van technologische innovatie (data science, AI, robotica etc), en heeft ook een belangrijke monetaire dimensie.

Rusland heeft de verkiezing van Donald Trump aangemoedigd en bejubeld. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat deze administratie zich ten aanzien van Moskou veeleer inschikkelijk opstelt. Dit wekt overigens veel chagrijn op binnen het *national security* apparaat, dat zich grote zorgen maakt over onwettige beïnvloeding van de Amerikaanse democratie. Deze nieuwe koers kan misschien de totstandkoming van een autocratisch blok tussen Moskou en Peking vermijden, maar veroorzaakt ook grote nervositeit bij vele Europese bondgenoten. De administratie maakt daar evenwel handig gebruik van om een meer evenwichtige spreiding van de lasten binnen de Navo te bewerkstelligen. Dit laatste vormt een oud zeer binnen de trans-Atlantische relatie, waarover democraten en republikeinen het roerend eens zijn. De Amerikaanse diplomatie is er echter niet op gericht om het systeem van allianties te ontmantelen, maar wel om dit bestendig te maken tegen strategische competitie en mogelijk zelfs militair conflict tussen grootmachten. Aangezien het Amerikaanse militaire vermogen niet eindeloos is, is de boodschap duidelijk: *‘Europeans cannot expect Americans to care more about their security than they do’*.³

¹ W.R. Mead, [‘The Jacksonian Revolt: American Populism and the Liberal Order’](#), *Foreign Affairs*, March/April 2017, pp. 2-7.

² G. Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides Trap?* London: Scribe, 2017.

³ A. Wess Mitchell, [‘Anchoring the Western Alliance’](#), Washington DC: Heritage Foundation, 5 June 2018.

Drie redenen waarom dit van belang is voor België: handel, veiligheid en geopolitiek

Vooreerst vormen de VS met stip onze belangrijkste handels- en investeringspartner buiten de EU. Op vlak van goederen zijn de VS onze 6^e klant en 4^e leverancier, goed voor een exportvolume ter waarde van 18,4 miljard €. ⁴ Het leeuwendeel hiervan heeft betrekking op de chemie, de farmaceutische sector en de machinebouw. Op vlak van diensten gaat het zelfs om de 3^e en 5^e plaats, goed voor bijna 10,3 miljard € export. Ook inzake investeringen is de band van cruciaal belang. Zowel in aantal projecten als in jobcreatie vormen de VS de belangrijkste bron van buitenlandse investeringen in België. ⁵ Omgekeerd zijn wij in de omvangrijke Amerikaanse economie de 10^e belangrijkste investeerder. ⁶ Een politieke verstoring van deze innige relatie zou bijgevolg nefaste gevolgen hebben voor de Belgische welvaart en werkgelegenheid.

Daarnaast is de samenwerking op vlak van inlichtingen, veiligheid en defensie bijzonder nauw te noemen. De historische wortels hiervan gaan terug tot de twee wereldoorlogen, maar ook de voorbije jaren werd deze relatie verder verdiept, met name in het kader van de strijd tegen het terrorisme. Ons nationale veiligheidsweefsel is op tal van vlakken zodanig verstrengeld met dan van de VS dat het grote moeite zou hebben om zonder de steun van de VS operationeel te functioneren. Hier zijn talloze voorbeelden van te geven, gaande van operatie Rode Draak in 1964 tot het engagement boven Libië in 2011 en de grootschalige homeland inzet van militairen de voorbije jaren. Steeds stonden de VS klaar om België te ondersteunen door kritieke tekorten aan materiaal en inlichtingen op te vullen. In de woorden van president Obama op 26 maart 2016: *'Belgium is a close friend and ally of the United States. And when it comes to our friends, America has their back.'* ⁷

Tot slot dienen we stil te staan bij de rol van de VS als bindmiddel in de Euro-Atlantische constructie. Het proces van Europese integratie kan immers ten dele een Amerikaanse uitvinding genoemd worden, met name omdat de blijvende Amerikaanse betrokkenheid op het Europese continent de machtscompetitie tussen Europese grootmachten wist te neutraliseren. Als dusdanig vormde de Navo het veiligheidsfundament waarop Europese landen economische en politieke integratie konden nastreven. Nu is de vraag of een verminderde aanwezigheid van de VS de Europese cohesie zou bevorderen, dan wel verder zou uithollen, temeer omdat nu steeds duidelijker wordt dat Duitsland binnen de EU in een leidinggevende positie terechtkomt. Nu reeds zien we hoe de jonge democratieën in centraal Europa reageren wanneer de VS minder als in het verleden democratische waarden uitdragen. Vanuit dit perspectief vormt het Belgische engagement binnen de Navo niet louter een onderdeel van de verdediging van het Europese continent, maar ook aan de blijvende pacificatie daarvan.

Welk beleidsantwoorden dragen bij tot een nieuw trans-Atlantisch evenwicht?

Over tal van beleidsdossiers bestaan vandaag meningsverschillen: de handelsconflicten, het klimaatakkoord, het Iran-dossier en de defensie-uitgaven zijn daar voorbeelden van. Deze maken dat de trans-Atlantische relatie een dynamische periode doormaakt. Hoe kunnen we een nieuw evenwicht vinden tussen BE, EU en VS belangen?

1. Op handelsvlak neemt de Europese Commissie het voortouw in de verdediging van collectieve belangen, maar nauwgezette opvolging vanuit de lidstaten blijft aangewezen. Dit vormt voor België een uitdaging wat betreft de coördinatie tussen de gewesten. Daarnaast blijft onze Ambassade in Washington een essentieel instrument om derogaties op heffingen op onze Belgische uitvoer te bepleiten.
2. Op vlak van veiligheid staan we met de rug tegen de muur. Het versterken van ons defensie- en inlichtingen apparaat, in goede samenwerking met de VS, is in ons welbegrepen eigenbelang. Gegeven onze lage staat van paraatheid voor conflict zal dit wellicht een inspanning van lange duur vormen.
3. Tot slot dienen we aandachtig te blijven voor de precaire situatie waarin de Europese constructie zich bevindt. De binnenlandse uitdagingen waar de VS vandaag mee worstelen, zijn immers ook herkenbaar in de Europese politiek. Bovendien kijken onze partners en buurlanden heel anders tegen het spookbeeld van trans-Atlantische verwijdering aan. Het trachten bestendigen van de verbindende rol van de VS vormt daarom misschien wel ons grootste belang.

⁴ Agentschap voor Buitenlandse Handel, '[Les relations commerciales de la Belgique avec les Etats-Unis](#)', Brussel, 2018.

⁵ EY, '[Closing the gap: Barometer van de Belgische Attractiviteit](#)', 2018, p. 25.

⁶ US Department of Commerce (Bureau of Economic Analysis), '[Foreign Direct Investment in the United States](#)', 2017.

⁷ President Obama, '[Weekly Address: Defeating ISIL](#)', The White House, 26 March 2016.